

УДК 725:711

Білоус Ю. О.

Національний університет
«Львівська політехніка»

ВИДИ РУХУ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЕКСПОЗИЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА СУЧАСНИХ МИСТЕЦЬКИХ ЦЕНТРІВ

Білоус Ю. О. Види руху як складова формування експозиційного середовища сучасних мистецьких центрів. Сучасні мистецькі центри значно відрізняються від давно відомих нам прототипів галерей та художніх музеїв. Мистецький центр — це функціональний громадський простір, який може налічувати до двадцяти різноманітних функцій. Із зростанням функціональної різноманітності музеїв зростає і номенклатура їх приміщень. Безперечно такі зміни, від статичного класичного музею до динамічного простору, який насичений різноманітними середовищними та функціональними ознаками, характеризуються рухом. У даній роботі, опираючись на теоретичні дослідження мистецьких центрів, було виділено основні види руху, характерні для експозиційного простору, а саме: рух відвідувачів, для якого характерний фізичний, емоційний та інтелектуальний рух; рух колекції, який включає зміну експозицій, тимчасові виставки, рухомі інсталяції та логістику; технічний — рух обладнання, стін, конструкцій та повітря. Ці три види руху, які зосереджуються в мистецьких просторах, повинні бути взяті до уваги при проектуванні не лише експозицій, але й експозиційних просторів.

Ключові слова: мистецький центр, циркуляція, орієнтація, рух, види руху.

Белоус Ю. А. Виды движения как составляющая формирования экспозиционной среды современных художественных центров. Современные художественные центры значительно отличаются от давно известных нам прототипов галерей и художественных музеев. Художественный центр — это функциональное общественное пространство, которое может насчитывать до двадцати различных функций. С ростом функционального разнообразия музеев растет и номенклатура их помещений. Бесспорно, такие изменения, от статического классического музея к динамичному пространству, насыщенному разнообразными пространственными и функциональными признаками, характеризуются движением. В данной работе, опираясь на теоретические исследования художественных центров, были выделены основные виды движения, характерные для экспозиционного пространства, а именно: движение посетителей, для которого характерно физическое, эмоциональное и интеллектуальное движение; движение коллекции, которое включает изменение экспозиций, временные выставки, подвижные инсталляции и логистику; техническое — движение оборудования, стен, конструкций и воздуха. Эти три вида движения, которые сосредотачиваются в художественных пространствах, должны быть приняты во внимание при проектировании не только экспозиции, но и экспозиционных пространств.

Ключевые слова: художественный центр, циркуляция, ориентация, движение, виды движения.

Bilous Y. Types of movement as a component part of exposition environment formation of modern art centres. Modern art centres differ greatly from well-known prototypes of galleries and fine art museums. An art centre is a functional public environment, which may comprise up to twenty various functions. Nomenclature of museum rooms expands with increase in functional diversity of such museums. Such shifts from the traditional museum to the dynamic space, which is saturated with various environmental and functional parameters, are obviously characterized by movement. Basic types of movement, which are typical for the exposition space, i. e. movement of visitors, characterized by physical, emotional and intellectual movement; collection movement, including exposition rotation, temporary exhibitions, movable installations, and logistics; and technical movement of the equipment, walls, structures, and air have been identified in this research, based on the theoretical investigation of art centres. These types of movement, which are concentrated in the art spaces, must be accounted in design of not only exhibitions, but also exposition spaces.

Keywords: art centre, circulation, orientation, movement, types of movement.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день мистецькі центри значно відрізняються від давно відомих нам прототипів галерей та художніх музеїв. Мистецький центр — це функціональний громадський простір, який може налічувати до двадцяти різноманітних функцій, зокрема: демонстрація та зберігання творів мистецтва, ротація колекцій, рес-

тавращія експонатів, естетичне виховання, наукова та освітня діяльність, проведення культурно-розважальних заходів тощо. Із зростанням функціональної різноманітності музеїв зростає і номенклатура їх приміщень. Поруч з експозиційними залами з'являються лекційні аудиторії, кінопростори, театральні сцени, конференц-зали, реставраційні майстерні, ігрові кімнати, бібліотеки, кафе та ресторани, видавничі відділи та зони відпочинку відвідувачів. Безперечно такі зміни, від статичного класичного музею до динамічного простору, який насичений різноманітними середовищними та функціональними ознаками, характеризуються рухом. Рух — це невід'ємна складова сучасної архітектури. Давно відомо, що «форма слідує функції», тому із зміною функцій змінюється і сама архітектура. Варто зазначити, що функція та архітектура в мистецьких центрах пов'язані з відвідувачами (рис. 1), адже музеї без відвідувачів були б порожніми, статичними залами без змісту та мети. Це вимагає проведення дослідження не лише циркуляції відвідувачів, але й усіх інших можливих видів руху, які відбуваються в мистецькому просторі.

Зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Результати такого дослідження є важливою методологічною базою для проведення поглибленого вивчення архітектури мистецьких центрів, адже ключова роль музеїв — завжди служити своїм відвідувачам. Щоб робити це ефективно, важливо зрозуміти мотивацію і потреби різних сегментів аудиторії і створити атмосферу, яка залучатиме широкий спектр вражень відвідувачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попередні дослідження мистецьких центрів, зокрема українського та закордонного досвіду їх проектування [2; 1], дають змогу провести теоретичний аналіз основних видів руху, які зосереджуються в їх просторах. Питання циркуляції та поведінки відвідувачів в музеях висвітлені у працях Мелтона [10], Бітгуда [7; 8; 9], Богнера [4].

Ціль статті. Метою даного дослідження є визначення основних видів руху, які зосереджуються в просторі сучасних мистецьких центрів.

Виклад основних матеріалів дослідження. Вперше питання поведінки відвідувачів у музейному просторі розглядалися на початку ХХ ст. американською асоціацією музеїв. Дослідження проводилося лише з точки зору психології, проте психологічні процеси людей визначались під впливом характеристик самих експозиційних предметів, зокрема увага приділялася розміру, розташуванню, контексту експонатів, які могли підвищити або знизити рівень інтересу до них [11]. Згідно з А. Мелтоном, який одним із перших описував типи циркуляції, більшість відвідувачів, а саме 70–80 % з них, при вході в музейний експозиційний простір повернуть праворуч та пройдуть по правому боку виставки [10: 6]. Ще однією особливістю було те, що, незалежно від характеру експонатів та вистав-

Рис. 1 Взаємозв'язок основних елементів мистецького центру

ки, частина відвідувачів слідує тому ж принципу руху, який запам'ятався їм із попереднього разу відвідування музею.

Циркуляцію можна охарактеризувати як рух відвідувачів по громадських просторах. Вона складається з напрямку руху, темпу або швидкості пересування відвідувачів. Важливим фактором циркуляції є пошук мети. Музейні відвідувачі знаходяться в пошуку конкретних експозицій, проте першочергово вони шукають музейні переживання/враження [9: 318].

А. Скороходова, досліджуючи ергономічні особливості удосконалення внутрішніх архітектурних просторів, з'ясувала, що в інтер'єрах громадських видовищних будинків реалізуються два типи поведінки відвідувачів: цілеспрямовано-екстрогенне та мимовільно-інтрогенне. При цьому в організації утилітарного руху в інтер'єрі громадських будинків враховується екстрогенно-цілеспрямована поведінка людей. Екстрогенна поведінка людини обумовлена конкретною практичною потребою. Вона виявляється там, де ставиться якась задача, де визначається та чи інша мета, котру необхідно досягти, і де ці задачі можуть бути заздалегідь яким-небудь чином «заплановані». Інтрогенна поведінка має місце, коли у суб'єкта немає практичної потреби, для задоволення якої необхідний який-небудь предметний зміст. Вона обумовлює «прогулянковий» рух відвідувачів, необмежений вибір напрямків у межах визначеного простору. Якщо екстрогенна поведінка — цілеспрямований рух — є визначальним в організації технології функціонального процесу, то інтрогенне сприйняття є основою, що визначає естетичну взаємодію суб'єкта з архітектурним простором [5: 8–9]. Ці результати дослідження А. Скороходової можна застосувати і до експозиційного простору, адже основною метою відвідувача в експозиційному середовищі є зустріч з мистецтвом. Основною потребою при огляді музею мистецького спрямування, його експозиційного простору, виставок, експонатів тощо, залишається отримання естетичного задоволення. Дефініція терміну «естетичне задоволення» вперше зустрічається в ХVIII ст., та описувала «ті враження та стан, під час яких люди споглядали на мистецькі твори в музеях» [13: 33]. Проте в сучас-

11% Емоційні	Враження, переживання, естетичне задоволення
18% Духовні	Творчість, пізнання, споглядання
39% Інтелектуальні	Науковий інтерес, професійна зацікавленість, навчання
48% Соціальні	Розваги, соціальна комунікація

Рис. 2 Ієрархія потреб відвідувачів в мистецьких центрах

них дослідженнях, зокрема за К. Волтом [12], отримано дані, що при контакті з мистецтвом відвідувачі задовольняють емоційні потреби в 11 % випадків, духовні — 18 %, інтелектуальні — 39 % та соціальні — у 48 % відвідувачів (рис. 2).

Від того, як рухаються відвідувачі по експозиційному простору, залежить, що вони побачать, на чому сфокусують свою увагу, що засвоять та, найважливіше, які враження отримають.

Здебільшого рух відвідувачів можна охарактеризувати як хаотичний. Значний обсяг науково-дослідних документів вказує на те, що відвідувачі музеїв рідко слідують точній послідовності експозиційних елементів, яка передбачена творцями експозиції. Причиною таких дій є недостатні взаємозв'язки експозиція–відвідувач. Детальний аналіз такого взаємозв'язку засвідчує, що фактор відвідувача (наприклад, інтереси відвідувача) та фактор експозиції (експозиційний дизайн, архітектура та ін.) повинні розглядатися спільно [7: 463]. Успішний дизайн музейної експозиції повинен складатися не лише з композиційної побудови об'єктів та художньо-технічних засобів, а й забезпечувати повноцінний контакт відвідувача з музейними предметами для отримання всієї повноти та різнобічності закладеної в них інформації [3: 3]. Взаємодія між відвідувачем та експозицією в музейному просторі є причиною різних емоційних реакцій та впливів на відвідувачів, що в свою чергу впливає на загальні моделі поведінки.

Відповідно до результатів аналізу взаємозв'язку відвідувача та експозиції у музеях мистецького спрямування, проведеного С. Бітгудом, був запропонований ряд рекомендацій, а саме: «експозиції повинні проектуватися таким чином, щоб відвідувач на підсвідомому рівні відчував свій подальший рух та щоб цей рух не спричиняв додаткових дій; звести до мінімуму число кроків, запобігаючи поверненню відвідувачів зворотнім шляхом; проектувати експозиції з виділеними домінантами або у певному ієрархічному порядку, аби відвідувач міг приділити увагу усім елементам виставки; також потрібно уникати проектування двохсторонніх експозицій, де експонати по один бік конкурують з експонатами на іншому боці виставки» [7: 472]. Варто зазначити, що з метою створення привабливого експозиційного середовища необхідно проектувати рух відвідувачів з урахуванням зменшення

затрат часу та зусиль, адже «добре розроблена схема руху може зменшити розумові та фізичні затрати, та зусилля навігації по музею» [9: 317].

Існує два основних типи циркуляції в громадському інтер'єрі — горизонтальна та вертикальна.

Горизонтальний напрямок визначає, як відвідувачі пересуваються поміж обладнанням в межах одного і того ж поверху чи рівня, використовуючи циркуляційні елементи, а саме: пішохідні зони на всіх поверхах будівлі, які необхідні для фізичного доступу до певних просторів, включно з такими елементами як коридори, вестибюлі, тераси, балкони, дверні проходи, вхідні фойє та балкони. Вертикальна циркуляція визначає, як рухаються відвідувачі по будівлі між різними поверхами та рівнями, використовуючи такі циркуляційні елементи, як прохідні зони та механічне обладнання, яке встановлене на всіх поверхах будівлі для надання вертикального фізичного доступу до необхідних просторів, включаючи сходи, рампи, ліфти та ескалатори [7]. Прикладом вдалого вирішення циркуляційних потоків є *Jade Museum* в Шанхаї. В ньому поєдналися вертикальний та горизонтальний рух, похилі лінії та баланс, безперервність простору та його чіткі межі (рис. 3).

Важливо зазначити що циркуляція повинна розглядатися спільно з орієнтацією відвідувачів, оскільки вони є невід'ємно пов'язані у будь-якій схемі руху в середовищі.

Орієнтація — це усвідомлення того, що знаходиться у навколишньому середовищі, що потрібно побачити та зробити, як організувати візит, як знайти свій шлях, та як досягнути певного пункту призначення. Існує два види орієнтації: концептуальна та фізична. Концептуальна включає в себе загальне уявлення про те, що знаходиться в експозиції/виставці/музеї; що там можна побачити та зробити, а також інформацію про організацію простору. Це інформація, яка допомагає відвідувачам спланувати свій візит та зрозуміти мету перебування у музеї, зрозуміти основне значення виставки або експонатів [9: 317].

Фізична орієнтація чи іншими словами пошук шляху — це здатність знайти потрібний шлях чи визначити місце розташування об'єктів в середовищі, зокрема входів/виходів, виставок, експозиційних залів, місць відпочинку, вбиралень, пунктів харчування, паркінгу тощо. Різноманітне орієнтаційне

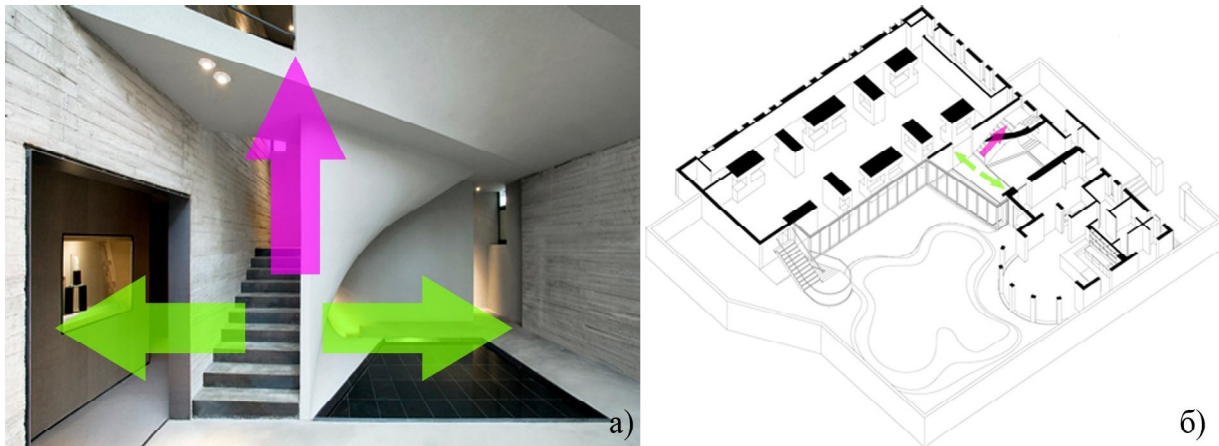

Рис. 3 Jade Museum в Шанхаї: а) приклад розподілу горизонтального та вертикального руху в приміщенні музею; б) план першого поверху

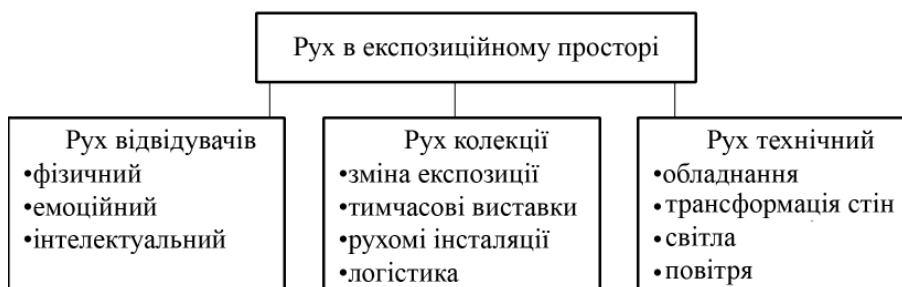

Рис. 4 Основні види руху в експозиційних просторах

приладдя (карти, вказівники напрямку, назви залів та експозицій тощо) є невід’ємним елементом для орієнтування. Для всебічної орієнтації відвідувачів в експозиційному середовищі інформація щодо експонатів та виставок повинна бути розділена на три типи: «попередня інформація» (короткі дані про виставку), «топографічна інформація» (наприклад, план огляду експозиції), «описова інформація» (те, що можна побачити чи зробити, чи вивчити) [11: 317–318]. Дані три типи розподілу інформації можуть бути представлені на таких дизайнерських елементах як: поліграфічна продукція (буклети, плакати, журнали), інтерактивні пристрої, вказівники руху тощо.

В експозиційних просторах орієнтаційні знаки, а саме вказівники руху та розташування об’єктів, необхідні для кращої орієнтації в середовищі. Візуальне спостереження за відвідувачами показали, що зазвичай вони використовують більше, ніж один тип інформації та інформаційних носіїв, коли намагаються орієнтуватися в новому середовищі. Але у більшості випадків не можливо визначити домінуючий тип засобів інформації, який допомагає в орієнтації відвідувачів, адже частина відвідувачів одночасно звертаються із запитаннями про напрямки руху, розташування виставок, експонатів, інших функціональних приміщень до персоналу.

На думку архітектора Р. Вентурі «галереї повинні бути будівлями призначеними для споглядання на картини, а не складами для них <...>, галереї не

мають нагадувати каплиць чи палаців. В них, навіть малі експонати повинні вписуватись, а відвідувачі — вільно циркулювати» [6: 78]. Дослідження свідчать, що більшість музеїв ще досі залишаються для широкого загалу чимось статичним та незмінним. Передусім на це впливає характер колекцій, адже в музеях більшість простору відведена під постійні колекції, тому в них не спостерігається «руху». За словами Д. Богнера це «рух, який характеризує музей в плані місця і часу, хоча насправді це комплексне поєднання мислення, психологічних, інтелектуальних, фізичних, логістичних та технічних видів руху, все це впливає на рішення, викликає позитивні чи негативні емоції, формує поведінку та визначає процеси комунікації» [4]. Відштовхуючись від такої дефініції, ми визначили основні види руху в експозиційному середовищі сучасних мистецьких центрів (рис. 4), а саме: рух відвідувачів, рух колекції та технічний рух. Для руху відвідувачів важливим є не лише фізична циркуляція у просторі, але і інтелектуальний розвиток та емоційні враження, отримані від перебування в мистецькому середовищі. Колекція завжди повинна перебувати у русі, для досягнення якого варто застосовувати змінні експозиції, тимчасові виставки, різноманітні рухомі інсталяції. Ще одним важливим фактором руху колекцій є їх встановлення та логістика. Технічний рух характеризується трансформацією експозиційних приміщень, зміною розташування мистецьких творів, використанням різноманітного обладнання,

яке застосовується в сучасних експозиціях. До цієї категорії руху слід віднести ще два надзвичайно важливі види руху, які відбуваються у експозиційних приміщеннях, а саме рух повітря (вентиляція, опалення, кондиціонування повітря) і рух світла (природного і штучного).

Висновки. У роботі, опираючись на теоретичні дослідження мистецьких центрів, було виділено основні види руху характерні для експозиційного простору, а саме: рух відвідувачів, рух колекції та технічний рух. Ці три види руху, які зосереджуються в мистецьких просторах, повинні бути взяті до уваги при проектуванні не лише експозицій, але й експозиційних просторів.

Перспективним напрямком подальшого дослідження вважаємо визначення впливу кожного з видів руху та їх складових на проектування мистецьких експозицій.

Література:

1. Белоус Ю. А. Анализ украинского опыта становления и проектирования архитектуры художественных центров [Електронний ресурс] / Ю. А. Белоус // Архитектура и современные информационные технологии: МАРХИ. — 2014. — №1 (26). — Режим доступа: <http://www.marhi.ru/AMIT/2014/1kvart14/bilous/abstract.php>.
2. Білоус Ю. О. Історичні аспекти виникнення та формування архітектури мистецьких центрів / Ю. О. Білоус // Традиції та новачі у вищій архітектурно-художній освіті: зб. наукових пр. — Харків: ХДАДМ, 2014. — № 1. — 152 с.
3. Білоус Ю. О. Планування експозицій з урахуванням орієнтації та циркуляції відвідувачів / Ю. О. Білоус // Науковий потенціал: зб. матеріалів 9-ої міжнар. наук.-пр. інтернет-конференц. «Україна наукова», 25–27 березня 2013. — 72 с.
4. Богнер Д. Лекція: Рух як складова частина музейного досвіду [Електронний ресурс] / Д. Богнер. — Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/51dabb799a337/http://www.istpravda.com.ua/articles/51dabb799a337/>.
5. Скороходова А. В. Ергономічні особливості удосконалення внутрішніх архітектурних просторів: автореф. дис. ... канд. архіт.: 18.00.01 / Скороходова А. В.; Харк. держ. техн. ун-т буд-ва та архіт. — Х., 2005. — 18 с.
6. Amery C. A Celebration of Art & Architecture: The National Gallery Sainsbury Wing / C. Amery — London, National Gallery Company Ltd, 1991. — 78 p.
7. Bitgood S. An Analysis of Visitor Circulation: Movement Patterns and the General Value Principle / S. Bitgood // Curator: The Museum Journal. — Volume 49, 2006. — Issue 4. — 463–475 p.
8. Bitgood S. Problems in Visitor Orientation and Circulation / S. Bitgood // Visitor Studies Journal. — Volume 1, 1988. — № 1. — 155–170 p.
9. Bitgood S. Social Design in Museums. The Psychology of Visitor Studies. Collected Essays Volume One / S. Bitgood. — Museums Etc Ltd, 2011. — 475 p.
10. Melton A. Studies of installation at the Pennsylvania Museum of Art / A. Melton // Museum News, 10(15)/1933. — 5–8 p.
11. Robinson E. The Behavior of the Museum Visitor [Електронний ресурс] / E. Robinson — Washington, D.C.: American Association of Museums, 1928. — 72p. — Режим доступу: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED044919.pdf><http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED044919.pdf>.
12. Waltl Ch. Museums for visitors: Audience development — A crucial role for successful museum management strategies [Електронний ресурс] / Ch. Waltl // INTERCOM 2006 Conference. — Режим доступу: <http://intercom.museum/documents/1-4Waltl.pdf><http://intercom.museum/documents/1-4Waltl.pdf>.
13. Wolterstorff N. Art in Action. Toward a Christian Aesthetic / N. Wolterstorff. — Wm. B. Eerdmans Publishing, 1980. — 243 p.